

บทบาทวัดไทยกับการพัฒนาคน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

The Role of Thai Temples in Human Development for Sustainability

ประเสริฐศักดิ์ ซึ้งประสิทธิ์¹, กันตภณ หนูทองแก้ว² และ สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร³
Prasertsak SuenGprasit¹, Kanyaphon Nuthongkaew² and Supreecha Chamnanputtiporn³

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences Mahmakut Buddhist University, Thailand
Corresponding Author, Email: ¹prasertsak.pfp2@gmail.com

Retrieved: June 4, 2024; Revised: October 18, 2025; Accepted: October 19, 2025

บทคัดย่อ

ปัญหาในการพัฒนาที่ยั่งยืน ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาที่มีสาเหตุมาจากคน ที่มุ่งเน้นแต่การพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เพื่อนำสังคมสู่ความเจริญทางเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบคือสังคมถูกทำลายและเสื่อมโทรม คนมีคุณภาพชีวิตที่แย่ลง ขาดความรับผิดชอบ ในการแก้ไขคือการพัฒนาคน วัด เป็นศูนย์รวมของชุมชนและมีบทบาทในการพัฒนาคน สังคมไทยมีความเชื่อว่าพระภิกษุเป็นผู้นำความรู้ มากกว่าฆราวาส เป็นครูบาอาจารย์ ความสัมพันธ์ระหว่างคน ในชุมชนที่มีต่อวัดจึงมีความผูกพันแน่น กับวิถีชีวิตของทุกคนนับตั้งแต่เกิดจนตาย

การพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อการพัฒนาคน เน้นการสร้างสมดุลใน 3 มิติ คือ มิติของสังคม, มิติของเศรษฐกิจ, และมิติสิ่งแวดล้อม โดยเมื่อทั้ง 3 มิติ มีความสมดุลกัน ก็จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และทฤษฎีนี้มีการพัฒนาโดยองค์การสหประชาชาติ ด้วยการกำหนดเป็นปัจจัย 5 P's สำหรับใช้เป็นกรอบในการจัดทำเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน จะสำเร็จได้จะต้องเกิดจากสิ่งๆ ทุกๆ คนในสังคมมีความเข้าใจในบทบาท หน้าที่ ที่จะนำชุมชน สังคม ประเทศชาติ ไปสู่แนวทางการพัฒนาที่ดีขึ้น และมีความยั่งยืนกว่าใน อดีตที่ผ่านมา การพัฒนาที่เน้นแต่การเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้เพียงอย่างเดียว ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่นเดียวกันถ้าคนในสังคมนั้นขาดซึ่งคุณธรรม ศีลธรรม สังคมนั้นก็จะไม่มีความยั่งยืน ดังนั้นการพัฒนาที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนสิ่งที่สำคัญมากที่สุดคือการพัฒนา “คน” โดยมีวัดไทยเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา

คำสำคัญ: วัดไทย; พัฒนาคน; พัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

The problem of unsustainable development, all of these problems are caused by human activities which will focus on Industry, Science and Technology to lead society toward economic prosperity. This has led to social degradation and environmental destruction. People experience a decline in quality of life and become irresponsible. The solution lies in human development with temples serving as the center of the community and playing a role in human development. Thailand society believes that the monk has knowledgeable more than laity and can be a teacher. The relationship between people in the community and temple, therefore there is a strong relation with everyone's way of life since birth until death.

Sustainable development for human development focus on creating balance in 3 dimensions namely, social, economic, and environmental when all 3 dimensions were balanced. It will lead to sustainable development and this theory has been developed by United Nations organization with specifying it as a factor 5 P's which use it as a framework for preparing sustainable development goals.

Sustainable development can only be achieved when everyone in society understands their roles and responsibilities in leading their community, society, and nation towards a better and more sustainable future and have more sustainable than in the past development that focuses on increasing productivity and mainly increase income which both causing many problems, Likewise, if people in a society lack virtue and morality, that society will not achieve sustainability. That society will not be sustainable. So the development that will create sustainability. The most important thing is human development with Thai temples being part of the development.

Keywords: Thai Temples; Human Development; Sustainable Development

บทนำ

วัดไทยเป็นแหล่งสะสมองค์ความรู้หลายสาขาวิชา และเป็นตัวอย่างที่ดี ของการสร้างสภาวะความสมดุลทางสิ่งแวดล้อม มีพระสงฆ์เป็นผู้ชี้แนะในการพัฒนาดน และสอนให้ตระหนักรู้ถึงปัญหา รวมถึงวิธีแก้ไขปัญหานั้น ๆ เกิดผลสัมฤทธิ์ คือคนจะมีทั้งภูมิธรรมและภูมิปัญญา โดยการนำหลักธรรมมาบูรณาการในการพัฒนาคน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน พระสงฆ์จะต้องเพิ่มบทบาทเชิงรุก และเป็นผู้นำในการพัฒนาที่ยั่งยืน พระสงฆ์เป็นผู้ชี้แนะ ชัดเจนลดคนให้ลดกิเลส 3 อย่าง อันได้แก่ ตัวตัณหา ตัวมานะ และตัวทิฐิ ที่เป็นอุปสรรคของการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อช่วยส่งเสริมในการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของสหประชาชาติ และเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องรวมเป้าหมาย หลักสามประการเข้าด้วยกันกล่าวคือ การพัฒนาสังคม, การพัฒนาเศรษฐกิจ, การพัฒนาสิ่งแวดล้อม

เนื้อเรื่อง

สังคมปัจจุบัน มนุษย์กำลังประสบปัญหาต่างๆ อย่างมากมาย ทั้งปัญหาด้านการดำเนินชีวิต ปัญหาสังคม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาจากการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาที่มีสาเหตุมาจากมนุษย์ ที่เน้นแต่การพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา จนทำให้เกิดผลกระทบ และเกิดความเสียหายต่อทรัพยากรโลก รวมทั้งคุณภาพชีวิตของมนุษย์เอง จากปัญหาการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนนี้ ถือได้ว่าเป็นปัญหาของทุกประเทศ องค์การสหประชาชาติซึ่งมีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 193 ประเทศ ("The World Today, 2561) ได้ร่วมกันกำหนดเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Goals (SDGs) โดยอาศัยกรอบความคิดที่มองทิศทางการพัฒนาในกลุ่มประเทศสมาชิก และรวมถึงประเทศไทยด้วย ตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ.2558 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2570 โดยครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี (สฤณี อาชวานันทกุล, 2556)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทย มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 1 ตั้งแต่ วันที่ 1 มกราคม 2504 จนถึงปี 2509 รวมระยะเวลา 6 ปี เป็นกรอบ และแนวทางในการพัฒนาประเทศ โดยมีสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นหน่วยงานจัดทำ วิเคราะห์ ประเมินแผนงานและโครงการฯ

ในการพัฒนา ซึ่งในขณะที่เริ่มแผนฯ ฉบับที่ 1 ประเทศไทยเรายังมีทรัพยากรที่สมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมที่บริสุทธิ์ ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องมลพิษ แต่เมื่อนำเอารายได้ประชาชาติเปรียบเทียบกับกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว รายได้เฉลี่ยของคนไทยอยู่ในระดับที่ต่ำ เพื่อแก้ปัญหาในช่วงเวลานั้น รัฐบาลได้ใช้แผนกระตุ้นเศรษฐกิจโดยเร่งลงทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตและสินค้าจากแหล่งทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหลือเฟือ เพื่อสร้างงานให้คนไทยมีรายได้ที่สูงขึ้น และเพื่อให้พ้นจากความยากจนให้เร็วที่สุด แต่การพัฒนาที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในยุคดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาความเลื่อมล้ำ การดำเนินการที่ไม่ได้สัดส่วนทำให้เกิดเขตเมืองมีการพัฒนาเร็วกว่าเขตชนบทมาก ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐาน อพยพ เข้ามาในเขตเมือง ก่อให้เกิดปัญหาของเมืองในรูปแบบต่าง ๆ นอกจากนี้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ที่มีการขยายตัวแต่กลับมีส่วนแบ่งรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน เริ่มเกิดปัญหาสังคมที่มีหลากหลายรูปแบบมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มขาดแคลน ห้อยหรือ และยากต่อการฟื้นฟูให้กลับมาดีเหมือนเช่นในอดีต เกิดปัญหามลพิษ สิ่งแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรมจนส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ (อรรถสิทธิ์พานแก้ว, 2561)

เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน จะสำเร็จลุล่วงได้จะต้องเกิดจากสิ่งต่างๆ คนในสังคมมีความเข้าใจในบทบาท หน้าที่ ที่จะนำชุมชน สังคม ประเทศชาติ ไปสู่แนวทางการพัฒนาที่ดีขึ้น และมีความยั่งยืนกว่าในอดีตที่ผ่านมา การพัฒนาที่เน้นแต่การเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้เพียงอย่างเดียว ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทุก ๆ ประเทศได้ตระหนักร่วมกันแล้วว่า การพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อสังคม และทำลายสิ่งแวดล้อมนั้นส่งผลเสียต่อคุณภาพชีวิตของคนรุ่นปัจจุบัน และรวมไปถึงคนรุ่นถัดไปอีกด้วย ดังนั้นการพัฒนาที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนสิ่งที่สำคัญอย่างมากที่สุดก็คือการพัฒนา “คน” นั่นเอง

วัดกับการพัฒนาสังคมไทย

วัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วยพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย คำว่า “วัด” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำว่า “วัด” นี้ ยังไม่มีข้อยุติ ด้วยบางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วัดวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจาก “วัตร” อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่าการจำศีล ซึ่งวัด (วัตร) ตามนัยยะนี้จึงน่าจะหมายถึงสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่พักจำศีลภาวนา หรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภาระกิจที่พึงกระทำนั่นเอง แต่ก็มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “วัดวา” อันหมายถึงการกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน เพราะวัดกับวามีความหมายอย่างเดียวกัน คือการสอบขนาด หรือปริมาณของสิ่งต่างๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้น วัดในนัยยะอย่างหลังนี้จึงหมายถึง พื้นที่ (หลวงพ่อด่น้อย พ.ศ. 2507) ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้มีข้อบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ สภาพความเป็นวัด ดังนี้ มาตรา 31 ได้กำหนดให้วัดมีสองอย่าง คือ 1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และ 2) สำนัก สงฆ์โดยให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล มาตรา 33 ได้กำหนดว่าที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด ประกอบด้วย 1) ที่วัด คือที่ ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น 2) ที่ธรณีสงฆ์คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด และ 3) ที่กลบนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา มาตรา 37 ได้กำหนดหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้ 1) บำรุงรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นระบบ เพื่อให้ทรัพย์สินทางศาสนาและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ คงอยู่ในสภาพที่เหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อกิจการของวัดอย่างแท้จริง 2) ปกครองและสอดส่องดูแลภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัด ให้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ และคำสั่งต่าง ๆ ของคณะสงฆ์อย่างเคร่งครัด 3) ส่งเสริมการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ผ่านการจัดกิจกรรมเผยแผ่ธรรมะ การศึกษาพระปริยัติธรรม และการฝึกอบรมด้านศีลธรรมและ 4) ให้ความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการประกอบพิธีกรรมและบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ภายในวัด เช่น การทำบุญ สวดมนต์ หรือประกอบกิจกรรมทางศาสนาให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและราบรื่น พร้อมทั้งดำเนินการตามบทบัญญัติมาตรา 40 ได้กำหนดศาสนสมบัติดังนี้

1) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมีใช้ของวัดใดวัดหนึ่ง และ 2) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง (ประสิทธิ์ สระทอง, 2562)

กล่าวโดยสรุปได้ว่าวัดประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลักที่สำคัญ อันได้แก่สภาพความเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งวัด ศาสนสมบัติของวัด โดยมีเจ้าอาวาสปกครองดูแลบริหารจัดการวัดให้เป็นไปด้วยดีตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามภารกิจของคณะสงฆ์ให้สมบูรณ์ได้แก่การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

อโณทัย อุดมศิลป์ กล่าวไว้ว่า วัดกับการพัฒนาและให้บริการแก่ประชาชนล้วนหน้าที่ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้เกิดความรักและหวงแหนในสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ของตนเอง จะทำให้สำนึกในการทำนุบำรุงและร่วมกันพัฒนาให้เจริญยิ่งขึ้นไปโดยลำดับ และเป็นจิตสำนึกที่พึงมีความรับผิดชอบต่อสังคม ด้วยพระสงฆ์เป็นผู้ซึ่งมีบทบาท อย่างยิ่งต่อการปลูกฝังค่านิยมอันดีงาม การปลูกฝังให้รู้คุณค่าแห่งชีวิตให้แก่นักศึกษาซึ่งเป็น อนาคตของชาติ ซึ่งจะทำให้คนในสังคมทุกคนเข้าถึงการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ตัวอย่างเช่น การร่วมออกค่ายอาสา สามารถเปลี่ยนแปลง ชีวิตและมุมมองได้ เพราะค่ายอาสา คือพื้นที่จำลองรูปแบบทางสังคมในอุดมคติ จากความนึกคิดของคนหนุ่มสาว แต่ละยุคสมัย ที่รู้วาทนเองต้องการสังคมเช่นใด ค่ายอาสาไม่ได้ให้บทสรุปแก่ทุกคน หากแต่ ว่าในทางกลับกันค่ายอาสา กลับช่วยให้รู้สึกอยากเปิดกรอบความคิด ซึ่งได้มาจากรากฐานแห่งความรักและความห่วงใย ความรู้สึกเอื้ออาทรต่อกัน การวางกฎกติกาข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน การแบ่งงานกันรับผิดชอบ ให้ความร่วมมือกัน ไม่แบ่งหญิงแบ่งชาย ไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ กับมีแต่ความเท่าเทียมและเข้าใจกัน การยอมรับในความแตกต่างทางศาสนา ทั้ง พุทธ มุสลิม และอื่น ๆ (อโณทัย อุดมศิลป์, 2556 อ้างถึงใน กำธร แจ่มจำรัส และคณะ, 2557) เราเรียกว่า การอยู่ร่วมกันในสังคม

การพัฒนาหมายถึงการทำให้เจริญ ทำให้เปลี่ยนแปลงระบบการทำงาน หรือจุดมุ่งหมายไว้เพื่อ ต้องพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ อาจจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความสะดวกสบาย ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม ความสงบสุข ความสันติและปัจจัยภายนอกในการดำรงชีวิต สิ่งแวดล้อมที่ดี และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่างๆ ด้วยเพราะวัดมีความสำคัญต่อคนไทยมาตั้งแต่สมัย โบราณกาล จนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบันวัดส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในชุมชน เพื่อเป็นศูนย์รวมของคนในท้องถิ่น และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมของชุมชน ทำหน้าที่เป็นสถาบัน หลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระศาสนาการบริหารวัดเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. 2505 บัญญัติไว้ว่า เจ้าอาวาสมีอำนาจการบริหารวัดตามกฎหมาย (พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปัญญา, 2559) อีกทั้งวัดยังเป็น ศูนย์กลางของชุมชน และเป็นตัวแทนแสดงความเจริญรวมไปถึงความมั่นคงของชาติด้วย

กล่าวได้ว่าสังคมไทย ยังให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์อย่างมาก เพราะมีความเชื่อว่าพระภิกษุผู้นั้นเป็นผู้มีความรู้มากกว่าฆราวาส เป็นผู้ทรงศีล ไม่กล่าวคำเท็จ และเป็นครูบาอาจารย์ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงมีความผูกพันแน่น กับวิถีชีวิตของทุกคนนับตั้งแต่เกิดจนตาย คำสั่งสอนจึงได้รับความเชื่อถืออย่างไร ความคลางแคลงใจ (กันยารัตน์ แยมศรีแก้ว, 2558, หน้า 125) ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นที่พึ่งของสังคมในทุก ๆ เรื่องไม่ว่าในทางที่เป็นมงคลหรืออัปมงคล ส่วนวัดนั้นเป็นสถานที่ใช้จัดงานประเพณี และการทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ เพื่อให้เกิดบุญกุศลแก่ฆราวาส เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีตลอดทั้งปี รวมทั้งเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน นับได้ตั้งการบวชเป็นสามเณรจนถึงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ สถานที่ให้ความสงบทางจิต เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกสมาธิ ปฏิบัติธรรม สถานที่ชุมนุมของคนในสังคมดังเช่น การประชุมกรรมการหมู่บ้าน งานเทศกาลรื่นเริงที่มีการออกร้าน มีมหรสพต่าง ๆ และยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานศพ งานฌาปนกิจ เป็นต้น

วัดกับการพัฒนาคนในสังคมไทย

วิถีชีวิตของคนไทยและสังคมไทย วัดเป็นสถานที่รวมจิตใจของคนไทย และยังเป็นสถานที่ให้การศึกษาประชาชนในสมัยที่ยังไม่มีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอน ซึ่งการศึกษาของไทยในอดีตจะสอนกันแต่ในบ้าน วัด วัง เท่านั้น และเป็นการสอนเฉพาะเด็กชาย จนมีการปฏิรูปการศึกษาในสมัยราชการที่ 5 จึงเกิดการศึกษาในระบบโรงเรียนขึ้น และเป็นการศึกษาของทั้งเด็กชายและเด็กหญิง นอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์รวมความเชื่อต่าง ๆ ทางไสยศาสตร์ของคนในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคล และเป็นแหล่งรวบรวม แห่งการสร้างวัฒนธรรม รวมไปถึงวัฒนธรรมที่เกิดเป็นค่านิยมและความเชื่อที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม กำหนดเป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในสังคมคนไทยทุกที่ และแปลเปลี่ยนเป็นแนวทางข้อกำหนดแบบแผนพฤติกรรม รูปแบบ บรรทัดฐานของคนไทย วัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนข้อกำหนดบุคลิกภาพและจิตวิญญาณของคนในสังคมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา วัดยังเป็นที่ชุมนุมเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนหรือเป็นที่ชำระจิตใจ วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนมาอย่างยาวนานโดยวัดจะเป็นที่ รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าต่าง ๆ ไว้มากมาย

ด้านแนวคิดการพัฒนาชุมชน และสังคมในปัจจุบัน ที่มีความสำคัญกับเรื่องทุนทางสังคม(Social Capital) มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ทุนมนุษย์ ทุนที่เป็นสถาบัน ทุนทางปัญญา และวัฒนธรรม (ราเชนทร์ นพณัฐ วงศกร และคณะ, 2562) โดยทุนทางสังคมนี้ จะหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่คนในชุมชน และเครือข่ายภายนอกที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้น อันเกิดจากการร่วมคิด ร่วมทำ โดยคำนึงถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ ความเป็นอัตลักษณ์ ความเป็นธรรมในสังคม และการบำเพ็ญประโยชน์ ให้เกิดขึ้นต่อส่วนรวม ดังนั้น หากเราวิเคราะห์วัดไทยในแนวคิดทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชน และสังคม พระภิกษุสามเณร จึงถือเป็นทุนมนุษย์ วัดและศาสนสถานเป็นทุนทางสถาบัน คำสอนในพุทธศาสนา อันก่อให้เกิดธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี จึงเป็นทุนทางปัญญาในสังคมไทย การนำเอาทุนทางสังคมเหล่านี้ มาต่อยอดการพัฒนา และควรมีการผลักดันให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง อีกทั้งวัดเป็นหนึ่งในสถาบันหลักทางสังคม เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยในแนวคิดการพัฒนาชุมชนและสังคมแบบ “บวร”(บ้าน วัด โรงเรียน) ที่เป็นแนวคิดการพัฒนาโดยนำ 3 สถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่นมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนา สถาบันเหล่านี้ มีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม สนับสนุนเกื้อหนุนกัน ความสำคัญของวัดที่มีต่อสถาบันบ้าน คือ มีวัดคอยให้สติเตือนใจ และสำหรับสถาบันโรงเรียน คือ มีวัดที่ให้การสนับสนุน อบรมสั่งสอนในเรื่องศีลธรรม และคณะกรรมการศึกษาก็มีพระสงฆ์ เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานโรงเรียน แนวคิด “บวร” ที่มี บ้าน วัด โรงเรียน จึงเป็นการรวมตัวของสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่สุดเพื่อการพัฒนา ทำให้เกิดความเจริญงอกงาม บ่งบอกถึงวัฒนธรรมที่เกิดจากความดีงามของทุกคนเพื่อร่วมกันพัฒนาทั้ง 3 สถาบันไปพร้อม ๆ กัน

บทบาทของวัดในการพัฒนาคนในสังคมไทย ที่ดำเนินการภายในวัดเช่น โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่จัดการเรียนการสอนภายในวัด โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอน เพื่อการส่งเสริมให้เยาวชนได้รับการอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่วัยการศึกษา และได้ใช้เวลาว่างจากวันหยุดสุดสัปดาห์ ได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ถูกต้องตามสมควรแก่วัย ส่วนคนในชุมชนจะมีโอกาสได้เรียนศึกษาธรรมะจากพระสงฆ์ในวันพระ มีการรักษาอุโบสถศีลในวันพระ พุทธศาสนิกชนที่สะดวกก็จะแต่งชุดขาวไปสมาทานอุโบสถศีล ฟังธรรมที่วัดและพักอาศัยอยู่ที่วัด จนครบเวลาที่กำหนด ดังนั้นบทบาทของวัดคือการพัฒนามนุษย์ ส่งเสริม และพัฒนาการเรียนรู้ให้ทุกคนเข้าใจและตระหนักถึงการดำรงชีวิต เพื่อสามารถเผชิญกับกระบวนการพัฒนาสมัยใหม่ที่หลังไหลเข้าสู่ชุมชนตลอดเวลา ใช้แนวทางการปรับเปลี่ยนตนเองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างฉลาดและรู้เท่าทันด้วยการใช้ทุนความรู้ อย่างสมานสามัคคีร่วมด้วยช่วยกันโดยใช้ทุนทางสังคมอย่างมุ่งมั่น ผูกพันที่จะอยู่ร่วมกันไปตลอดด้วยทุนทางจิตวิญญาณ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นอีกบทบาทหนึ่งของวัดไทยเพื่อพัฒนามนุษย์ในสังคมไทย

จัดเพื่อชุมชนหรือองค์กรที่สนใจ ได้มีโอกาสเรียนรู้เข้าใจตัวตน ธรรมชาติ ไม่อ่อนไหวไปกับอารมณ์ปรุงแต่ง หรือสิ่งเร้าที่เกิดขึ้น เพื่อให้มีสติเกิดปัญญา และนำไปใช้พัฒนาดน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

วัดไทยกับการพัฒนาคน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

บริบทการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อการพัฒนาคน เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน หรือ Sustainable Development ขององค์การสหประชาชาติ เน้นการสร้างสรรค์ใน 3 มิติ คือ มิติของสังคม มิติของเศรษฐกิจ และ มิติของสิ่งแวดล้อม โดยเมื่อทั้ง 3 มิติมีความสมดุลกัน ก็จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และทฤษฎีนี้มีการพัฒนาโดย องค์การสหประชาชาติ ด้วยการกำหนดเป็นปัจจัย 5 P's สำหรับใช้เป็นกรอบในการจัดทำเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้ ในปัจจัย 5 P's ของสหประชาชาติสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

(1) คน (people) เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านสังคม

(2) ความมั่นคง (Prosperity) เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

(3) โลก (planet) เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้ง 3 ปัจจัยข้างต้นนี้ถือว่าเป็นไปตามทฤษฎีการพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่องค์การสหประชาชาติได้เพิ่มเติมอีก 2 ปัจจัยขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เชื่อมโยงปัจจัยข้างต้นเข้าด้วยกัน ได้แก่

(4) สันติภาพ (peace) หมายถึง สันติภาพที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ ของการพัฒนาทุกด้าน ถ้าไม่มีสันติภาพ การพัฒนาทุกด้านก็เป็น ไปไม่ได้การพัฒนาทุกด้านต้องนำไปสู่สันติภาพจึงจะมีความยั่งยืน

(5) ความเป็นหุ้นส่วน (partnership) หมายถึงการเรียกร้องให้ทุกฝ่ายร่วมด้วย ช่วยกัน คนละไม้คนละมือ ในการผลักดันให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ สลักลักษณ์ เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป้าหมายที่ 1. กำจัดความยากจนในทุกรูปแบบและทุกพื้นที่ เป้าหมายที่ 2. จัดการปัญหาความหิวโหย โดยส่งเสริมผลิดอาหารให้เพียงพอและมีคุณค่าทางโภชนาการ ตลอดจนสนับสนุนระบบเกษตรกรรมที่มั่นคงและยั่งยืน เป้าหมายที่ 3: เสริมสร้างสุขภาวะที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจสำหรับคนทุกช่วงวัย พร้อมทั้งพัฒนาระบบสาธารณสุขและการเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพ เป้าหมายที่ 4 มุ่งสร้างหลักประกันให้ทุกคนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและเท่าเทียม พร้อมเปิดโอกาสให้เรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ส่วนเป้าหมายที่ 5 มุ่งเสริมสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศ และยกระดับบทบาทของสตรีและเด็กหญิงให้มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมในทุกภาคส่วน ขณะที่ เป้าหมายที่ 6 มุ่งจัดให้มีน้ำสะอาดและระบบสุขาภิบาลที่ยั่งยืนและเข้าถึงได้สำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 7 รับรองการเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ที่มีคุณภาพ เชื่อถือได้ และมีราคาที่เหมาะสม เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชน เป้าหมายที่ 8 มุ่งส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่มั่นคง ครอบคลุม และยั่งยืน พร้อมสร้างโอกาสการจ้างงานที่มีคุณค่าและมีผลผลิตภาพ เป้าหมายที่ 9 มุ่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ยืดหยุ่น ส่งเสริมอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และผลักดันนวัตกรรมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา เป้าหมายที่ 10 ให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ เพื่อสร้างสังคมที่เท่าเทียมและเป็นธรรม เป้าหมายที่ 11 มุ่งพัฒนาเมืองและชุมชนให้ปลอดภัย ครอบคลุม ยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง และดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน เป้าหมายที่ 12 เน้นการส่งเสริมรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่มีความรับผิดชอบ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เป้าหมายที่ 13 เรียกร้องให้มีการดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น เป้าหมายที่ 14 มุ่งอนุรักษ์ พินทุ และใช้ทรัพยากรทางทะเลและมหาสมุทรอย่างยั่งยืน เพื่อคงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศทางทะเล เป้าหมายที่ 15 ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองและฟื้นฟูระบบนิเวศบนบก การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน การป้องกันการกลายเป็นทะเลทราย และการลดการเสื่อมโทรมของที่ดินและความหลากหลายทางชีวภาพ เป้าหมายที่ 16 เน้นการสร้างสังคมที่สงบสุข มีความยุติธรรม และครอบคลุม โดยให้ทุกคนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

และพัฒนาสถาบันให้มีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และรับผิดชอบต่อสังคม และสุดท้าย เป้าหมายที่ 17 มุ่งเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศและภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพของกลไกการดำเนินงาน สนับสนุนการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างครบถ้วนและทั่วถึง (กมลินทร์ พินิจภูวดล และคณะ, 2559)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะเป็นการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (holistic) หมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่าง คือมีดุลยภาพ (balanced) ยกตัวอย่างเช่น การพัฒนาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมกับเศรษฐกิจจะต้องถูกบูรณาการเข้าด้วยกัน จึงเกิดสภาพที่เรียกว่าเป็นภาวะที่ยั่งยืนทั้งในทางเศรษฐกิจ แลในทางสภาพแวดล้อม หรือพูดอีกความหมายหนึ่งคือ การทำให้กิจกรรมของมนุษย์นั้นสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561) บทบาทของวัดในการพัฒนามนุษย์นั้น จะทำให้คนมีจริยธรรม และคนจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ไม่เพิ่มปัญหา และไม่ใช่อุปสรรคต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการพัฒนาคนให้มีจริยธรรมจะสำเร็จได้ก็ด้วยการให้การศึกษา การให้ความรู้ เพื่อให้รู้เท่าทันปัญหา รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นในสังคม รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นในโลกของเรา รู้ว่าอะไรเป็นปัญหา อะไรเป็นภัยอันตราย และรู้จักลงมือแก้ไขปัญห

บทบาทวัดไทยกับการพัฒนาคนเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เกิดจากกิจกรรมโดยบุคลากรของวัด และประสบการณ์การเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมภายในวัด มี 3 ด้านคือ

1. พฤติกรรม ได้แก่ วินัย การทำมาหาเลี้ยงชีพ และวิถีปฏิบัติในการผลิตเสพบริโภคแบ่งปันและอยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อม

2. จิตใจ ได้แก่ คุณธรรม ความรู้สึก แรงจูงใจ และสภาพจิตใจ เช่น ความสุข ความพอใจ ความสดชื่นเบิกบาน

3. ปัญญา หรือปรีชาญาณ ความรู้ ความเข้าใจเหตุผล การเข้าใจถึงความจริง รวมทั้งความเชื่อถือ ทศนคติ ค่านิยม และแนวคิดต่าง ๆ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2561)

บทบาทของวัดไทยในการให้การศึกษาแก่คนในสังคมนั้น มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บางวัดมีโรงเรียนตั้งอยู่ภายในวัด บางโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษาได้มีการนิมนต์พระสงฆ์จากวัดไปเป็นครูผู้สอน วิทยากรบรรยายแนวทางการพัฒนาคนที่เกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ จะใช้วิธีฝึกตนเอง ไม่ใช้วิธีการบังคับพระพุทธศาสนา ยอมรับในความแตกต่าง และความหลากหลายในตัวบุคคล ซึ่งมีระดับการพัฒนาที่ต่างกัน โดยมีแกนหลักของระบบทั้งหมดอยู่ที่การพัฒนาคน จะไม่ใช้วิธีบังคับแต่จะแนะนำวิธีฝึกฝนด้วยตนเอง การพัฒนาแบบองค์รวมที่มีแกนหลักอยู่ที่การพัฒนาคนนั้นเกิดจากการบูรณาการอย่างสมดุล จะต้องเป็นการพัฒนาที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุของปัจจัยของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมด

โครงการวัดประชารัฐสร้างสุข (ดำรงศักดิ์ มีสุนทร, 2564) คือโครงการที่นำแนวคิดที่ว่า วิถีดั้งเดิมของคนไทย มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นเสาหลักในการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณภาพ ทั้งด้านสุขภาพ ด้านสุขภาพใจ มีการดำเนินงานที่เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ดังเช่น จังหวัดน่านต่าง ๆ คือจังหวัดปทุมธานี จังหวัดลพบุรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น ซึ่งโครงการนี้เป็นการขับเคลื่อนแบบบูรณาการโดยมีวัดเป็นเสาหลัก สร้างคนให้เกิดความรับผิดชอบต่อ ให้ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต สร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ให้เกิดในชุมชน ส่วนประชา คือ ประชาชน ชุมชนในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบต่อชุมชน รัฐ คือส่วนราชการ ภาครัฐ มีส่วนในการขับเคลื่อนนโยบาย โครงการและรวมถึงนำประชาชนให้เข้ามามีร่วมในการส่งเสริม สร้างสังคมแห่งความสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืน ประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เช่น โครงการหมู่บ้านรักษาศีลห้า การอบรมประชาชนประจำตำบลจากคณะสงฆ์ และโครงการโคกหนองนาโมเดล ซึ่งนำมโนทัศน์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับใช้กับพื้นที่อันสามารถการขับเคลื่อนร่วมกับโครงการวัด ประชารัฐสร้างสุข ก่อให้เกิดสังคมแห่งความสุขประชาชนมีความสุข เป็นสังคม

แห่งการแบ่งปันสิ่งดี ๆ มีภูมิคุ้มกันจากปัญหาต่าง ๆ ทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ อยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมเป็นวัฒนธรรมที่งดงามของสังคมไทย

ดังตัวอย่างของวัดไทยที่ประสบความสำเร็จ และเป็นที่ยอมรับในเรื่องการพัฒนาคนเชิงประจักษ์ เช่น วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี มีพระราชธรรมนิเทศ (พะยอม กลยาโณ) เป็นเจ้าอาวาสมีโครงการที่ดำเนินการโดยมูลนิธิ วัดสวนแก้วถึง 18 โครงการ และสนับสนุนการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น บวชนเณรภาคฤดูร้อน สวนแก้วเนิร์สเซอร์รี่ บ้านทักษะชีวิตซึ่งดูแลเด็กเร่ร่อนที่ต้องออกจากกระบบการศึกษา และนำไปสู่ปัญหาเสพติด อาชญากรรม การล่อลวงทางเพศ บ้านเมืองขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย และทำให้สูญเสียกำลังของชาติในอนาคต โดยวัดสวนแก้วจะดูแลให้การอบรมแก่เยาวชนกลุ่มนี้ให้ได้เรียนรู้การดำรงชีวิต สอนแนวทางการประกอบอาชีพแบบบูรณาการ ซึ่งเยาวชนกลุ่มนี้จะมีที่พักอาศัย มีอาหาร มีงานทำในวัด มีรายได้ มีโรงเรียนใกล้เคียงให้การศึกษา และมีอาสาสมัครคอยเป็นพี่เลี้ยงให้เด็กให้คำปรึกษา และเรียนรู้อย่างอบอุ่น สิ่งที่สำคัญที่สุดคือมีการสอนพร้อมทั้งอบรมธรรมะให้ด้วยเพื่อให้เด็กได้ยึดมั่นในศีลธรรม คุณความดี รวมถึงมีโครงการต่อเนื่องในการพัฒนาเยาวชนเหล่านี้ให้กลับเข้าสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ (มูลนิธิสวนแก้ว, 2564)

โดยสรุปวัดไทยในการสอนจริยธรรมให้กับประชาชนทุกวัย ผ่านกิจกรรมโรงเรียนพุทธศาสนา (วันอาทิตย์) โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กิจกรรมการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน จึงเป็นการสนับสนุน ส่งเสริม โครงการเพื่อพัฒนาชุมชนรวมไปถึงการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน เป็นจุดยืนและแนวทางที่เด่นชัดของวัดไทย นอกเหนือจากนั้นวัดยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการฝึกอบรมรวมถึงเป็นแหล่งให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ทันสมัย ทันเหตุการณ์ และสามารถเข้าถึงง่ายแล้ว การพัฒนาคนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็ยังเป็นจุดแข็ง และยังมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาให้ประชาชนมีคุณภาพ มีจริยธรรมในการใช้ชีวิตได้อย่างถูกต้อง มีความเข้าใจในหน้าที่พลเมืองที่ดีของตนเอง สามารถร่วมพัฒนาประเทศชาติให้บรรลุวัตถุประสงค์สู่เป้าหมายของการพัฒนาคน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทสรุป

การพัฒนาที่ยั่งยืนของ วัดไทยตามแนวคิดทางพุทธศาสนา นำมาซึ่งการพัฒนาตนเองแห่งการเรียนรู้ และการปฏิบัติไปสู่ความพอดี หรือการพบดุลยภาพของชีวิต เกิดความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการทำดีของบุคคล ร่วมกับสภาพแวดล้อม เพื่อมุ่งสู่การทำตนให้มีความสุข รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเอง ไม่พึ่งพาอาศัยวัตถุ เป็นแนวทางสู่การพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านตามแนวพุทธธรรม ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ (1) ทมะ คือ การรู้จักฝึกฝนใจให้เข้มแข็ง สามารถควบคุมตนเองและด้านทานความเคยชินที่ไม่ดี ไม่ปล่อยให้เกิดสรวนและชักจูงไปในทางที่ผิด การพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้าด้วยการทำความดี (2) สิกขา คือ การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดความรู้แจ้ง เห็นคุณค่าและใช้ประโยชน์จากสิ่งต่าง ๆ มองทุกอย่างเป็นบทเรียนเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาตัวเอง ถือเป็นกระบวนการฝึกฝนชีวิตหรือที่เรียกว่า ไตรสิกขา (3) ภาวนา คือ การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งสอดคล้องกับการเจริญเติบโตทางร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา ในยุคของการเปลี่ยนผ่านสู่ความปกติใหม่ หรือ New Normal การน้อมนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในการดำรงชีวิตเป็นสิ่งสำคัญ ช่วยให้ดำรงชีวิตอย่างปลอดภัย มีความสุขในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และทำให้สังคมเกิดความสงบสุขพร้อมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนมุ่งพัฒนาคนครบทุกส่วน (Whole) ไม่มีการพัฒนาคนแบบแยกส่วนอีกต่อไป ข้อนี้ไปกันได้กับคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่ถือว่ามนุษย์เป็นตัวตั้งของการพัฒนา ดังคำกล่าวที่ว่า “พัฒนาชาติให้เริ่ม ที่ประชาชน พัฒนาคนให้เริ่มที่ใจ จะพัฒนาอะไรให้เริ่มที่ตัวเราเองก่อน” พระพุทธศาสนาเรียก การพัฒนาว่า “ภาวนา” หมายถึงการพัฒนาคน แบบองค์รวมเช่นกัน คือไม่มีการแยกส่วนในการพัฒนาคน นั่นคือ คนต้องได้รับการพัฒนาให้ครบทั้ง 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. กายภาวนา หมายถึง การพัฒนาด้าน กายภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

2. ศิลภาวนา หมายถึง การพัฒนาทางสังคม ที่ส่งเสริมให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

3. จิตตภาวนา หมายถึง การพัฒนาทางจิตใจ ที่ทำให้คนมีคุณธรรม และความสุข

4. ปัญญาภาวนา หมายถึง การพัฒนาด้านสติปัญญาที่หยั่งรู้ความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งตามหลักปฏิจจสมุปบาทแล้วเกิด กรุณา คือ ความสงสารอันเป็นพื้นฐาน ของสันติภาพ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากคำกล่าวเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนของ ท่านพระพุทโธมชาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)ไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม คือ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ไปด้วยกัน และเกิดความสมดุลกันโดยมีการพัฒนาคนเป็นฐานของการพัฒนาทั้งหมด การศึกษาเป็นสิ่งที่จะทำให้การพัฒนาแบบองค์รวมนี้สำเร็จ ดังนั้นวัดไทยจึงมีโอกาสร่วมเป็นส่วนหนึ่ง และมีบทบาทในการพัฒนาคนให้สมบูรณ์พร้อม 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา จะเป็นตัวช่วยขัดเกลาคนให้ลดกิเลส 3 อย่าง อันได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฐิ ที่เป็นอุปสรรคของการพัฒนาที่ยั่งยืน ช่วยส่งเสริมในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของสหประชาชาติ และส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย

References

- Achavanantakul, S. (2013). *Sustainable business*. Retrieved April 20, 2024, from <https://bit.ly/3pierQV>
- Meesunthorn, D. (2021). *The relationship between the temple and the community: A case study of the fictitious temple and the fictitious community* (Master's thesis). National Institute of Development Administration.
- Noppanatwasakorn, R. (2019). *Civil society process "Bowon": The main principle in developing sustainability communities*. Bangkok: Office of the National Security Council.
- Pankaew, A. (2018). *National strategy: King Prajadhipok's Institute*. Retrieved January 2024, from http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=National_strategy
- Phinijphuwadon, K. (2016). *Sustainable development* (Research report). Bangkok: International Institute for Trade and Development (Public Organization).
- Phrakru Sangkharak Chakkrit Phuripanyo. (2016). *Developing temples as learning resources for the community*. *Journal of MCU Social Development*, 4(2), 45–57.
- Phra Thammakittiwong (Thongdee Suratecho). (2008). *Temples that meet the needs of the community*. Bangkok: Office of the National Education Commission.
- Sathong, P. (2019). *The role of temples in society moving forward in the 21st decade* (Master's thesis). Silpakorn University.
- Somdet Phutthakosajarn (P. O. Payutto). (2020). *Sustainable development* (21st ed.). Nakhon Pathom: Wat Yan Wesakawan.
- Suan Kaew Foundation. (2021). *Social project*. Retrieved September 2023, from <https://www.kanlayano.org/home/Projects/index.php>
- Udomsilpa, A. (2013). *Developing a temple management model* (Doctoral dissertation), Rajabhat University.
- Yaemsrikaew, K. (2015). *Management of cooperation of houses, temples, schools* (Master's thesis), Silpakorn University.